

† ՎԵՐ. Հ. ՂԵՒՈՆԴ Վ. ՅՈՎՆԱՆՆԵԱՆ

Աթոռակալ եւ Ընդհանրական քարտուղար Վիճնական Մխիթարեան Միաքանութեան,
Ասպետ 3 կարգի Երկաթեայ Թագի:

Աստուածային անքնին կամքը զոհ մը պահանջեց Վիճնական Մխիթարեան Ուխտէն, յանձին Հ. Ղեւոնդայ... որ Յունուար ամսոյ 26ին փոխեցաւ երկնային բնադաւառը՝ 80 տարւան հասակին մէջ:

Յանկարծական եկաւ այս հարուածն, ոչ թէ հանգուցելոյն հասակին նկատմամբ, այլ առոյգ եւ պնդակազմ առողջութեան եւ — հիւանդութեան կարճատեւութեան նկատմամբ...: Եթէ վանական կենաց մէջ գրաւած էր Վերապ. հանգուցեալն իւր եղբայրակցաց սէրն ու համակրանքը, ոչինչ նուազ՝ — համոզուած ենք, — ունէր անթիւ բարեկամներ զբական աշխարհի մէջ, քանի որ ծանօթ է իւր անունը թէ՛ հրատարակած բազմաթիւ երկասիրութիւններովն եւ թէ՛ «Հանդէս Ամսօրեայով», որուն էջերը՝ գրաւուած էին

իւր հայազիտական, փիլիսոփայական յօդուածներով, եւ 1887ին «Հանդէս», հրատարակումն սկսաւ իւր իսկ խմբագրապետութեամբ: Բայց ունի նաեւ զուէր մը աշակերտաց, վասն զի ունեցած է Հանգուցեալը՝ զարդական անյեղալ մըն ալ: Ուստի հաճելի ծառայութիւն կը համարինք՝ Հանգուցելոյն յիշատակն յարգելու նպատակաւ, եթէ իւր կենաց ու գրական գործունէութեան վրայ քանի մը համառօտ տեղեկութիւններ տանք:

Բնիկ Կ. Պոլսեցի՝ Ծնեալ ի Պերա 1817, Հոկտ. 28ին եւ կրթուած Ղալաթիոյ Saint Benoit վարժարանը, 1835 Օգոստ. 12ին՝ 4 աշակերտակցաց ընկերութեամբ եկաւ ի Վիեննա, ուր՝ յուսմունս եւ — յառաքինութիւնս յառաջագիճմ գտնուելով՝ 1836 Օգոստ. 15ին (ուրեմն գրեթէ ճիշդ տարի մը ետքը) արժանացաւ Միաբանութեանս պէմն առնուլ եւ 1838 Մայիս 20ին ուխտիւ նուիրեց ինք զինքն Աստուծոյ եւ — Միաբանութեանս անդամակցեցաւ: Հազիւ 2 տարի ետքը (1840, Նոյեմբ. 1ին) ձեռնադրուեցաւ քահանայ:

Արդէն 1846—54ին կը գտնենք զինքը տպարանապետութեան պաշտօնին մէջ, որուն կարեւոր ծանօթութիւններն առնելու համար երկայն ուղեւորութիւն մը կ'ընէ ի Բեղգիա եւ Գերմանիայի զիւսեւոր քաղաքները: 1857ին կ'երթայ ի Կ. Պոլիս իբր գործակից եւ օգնական վարչի, եւ 1859 Նոյեմբ. 21ին՝ ընկերակցութեամբ Հ. Յ. Գաթրժեանի, կը վերածուի զպրոցը — զիշերօթիկ վարժարանի: Նոյն ժամանակուան աշակերտներն են վկայ թէ որպիսի անուն ունէր Հանգուցեայն իբր Գաթրժեան: Տաճկերէն լեզուի տաճիկ ուսուցիչներն իսկ ընն կրցած իրենց զարմանքը զսպել, Հ. Ղեւոնդ Վ. Յովնանեանի հսկողութեամբ եւ իբր կրօնի (Repétiteur) ցոյց տուած հմտութեամբ՝ աշակերտաց յառաջադիմութեան ականատես ըլլալով: Բայց աւելին կայ. նոյն իսկ զրազէտ փաշանէջ նոյն զգածմամբ մեկնած են քննութիւններէն...: Այս համարաւին եւ հմտութեան պատճառաւ, 1868—70 թուականներուն, Հանգուցեալը՝ Վիեննայի արեւելեան ճեմապանը (Orientalische Akademie) տաճկերէն լեզուի կրօնի կարգուեցաւ: Նոյն ժամանակներէն սկսեալ ունի Հանգուցեալը զրաւոր տաճկերէնի եւ — արաբերէնի համար ընդարձակ քերականութիւն մը, որուն կատարելութեան վկայած են ականատես տաճկագէտներ: Բայց թէ ինչո՞ւ ցայսօր Հրատարակուեցաւ, պատճառն է այն կատարելութեան պակասութիւնն՝ զոր կը գտնէր Դաւիթ ինքը, Հանգուցեալը, իւր բազմաթիւ ձեռագիր երկամբութեանցը մէջ...:

Նւ որովհետեւ զրական աշխատութեանց վրայ է խօսքը, յիշենք իւր անպիտղ զրուածներէն 4 հատոր ընդարձակ հայերէն քերականութիւնն ոսկեգարեան լեզուի, որ 1863էն սկսեալ մինչեւ 1869՝ մանաւանդ թէ մինչեւ վերջին տարինրա, կը զբաղեցրնէր Հանգուցեալ գրագէտը: Նթէ բաւական է՝ — եւ ապահով ենք — յիշել այս մասնագիտութեան մէջ հեղինակութիւններ, Հ. Յ. Գաթրժեաններն ու Այստեաններ, երկուքին առւած վկայութիւնն էր եւ է, «Դո՛ւր Գրոսած, Բաղճաճան աշխատութեանս պարտաւոր»:

Հարեւանցի յիշատակներ թէ Հանդուցեալը քաջ կը խօսէր Յունարէն, գիտէր Անգղերէն, Ռուսերէն, Գերմաներէն, եւ մանաւանդ Գաղղերէն, որուն ապացոյցն է իւր կրթուած վարժարանին անունն՝ S. Benoît. գրեթէ Հայերէնին չափքաջ գիտէր գաղղերէնը: Եիշատակենք հետեւեալ anecdote: Իբրուսու մնասէր պատանի՝ Ծանրատաղտուկ կը գտնէր նաւով ուղեւորութիւնն. սակայն 1835ին ստիպուած էր ընտրել այս ճամբան միայն: Նաու մէջ ձեռքն առնելով Հայ լեզուի քերականութիւն մը (Հ. Վ. Զալախեանի) կը փութայ նաւուն մէկ անկիւնն եւ կը սկսի գաղղերէնին թարգմանել. ոսկայն «յատկացուցիչ, բառն այնպէս դժուարըմբունք կը թուի իրեն, որ չէ քաշուիր իւր փափաքն յագեցընելու համար զիմէլ իւր ուղեկցին, որ 9 տարւով փոքր էր իրմէ — Այտնեան պատանւոյն... Սակայն այս anecdoteն իսկ ցոյց կու տայ՝ Հայերն ամէն բառի իմաստին լաւ թափանցելու բաղձանքն ու սէրը, որ գրաւեց՝ ինչպէս պէտք էր իսկ, իւր ուշն ու ուրուշը. վասն զի միայն Հայերէնի նուիրեց իւր բոլոր կեանքը: Այո՛, ունի Հ. Ղեւոնդ Եղիանեան գաղղ. Հայ ընդարձակ քերականութիւն մը, որ 3 տպագրութիւն է տեսած, ժողայն ինչ է այս թիւը համեմատութեամբ Հայերէն հրատարակութեանց՝ թուով 18—20, իսկ անտիպ՝ 10—13:» «Նեպոսի Վարդ Զօրավարաց անուանեաց» (տպ. 1842ին) բաւական է ցոյց տալու ոսկեգարու Հայերէն լեզուին ունեցած հմտութիւնն:

Բայց այս գրական մարդն ազատ չէր բոլորովին իւր ասպարէզին մէջ. վերն յիշատակցինք իւր տպարանապետութիւնն (1846—54), նոյնն երկրորդ անգամ՝ Ծանրացաւ իւր վրայ 1876էն—87, միեւնոյն ժամանակ վարելով ընդհ. գործակալի՝ քարտուղարի՝ եւայլն, պաշտօններն ալ:

Եթէ յիշեցնեք իւր տպուած ու անտիպ երկասիրութիւններն, յիշենք միանգամայն իւր՝ իբր խմբագիր, գործունէութիւնը: Բայց «Հ. Ամօրեայով» չսկսաւ իւր հրապարակագրական գործունէութիւնը. 1847էն—57 հրատարակուած «Եւրոպա, քաղաքական եւ ուսումնական լրագրին» մէջ գործունէայ մասնակցութիւն մ'ունեցաւ, որ շարունակուեցաւ նաեւ «Հանդէսի» մէջ, ուր՝ Ծանօթ են ընթերցողաց, իւր ուսմկորէնի վրայ հրատարակած ուսումնա-

* Անաստիկ իւր երկասիրութեանց կարեւորները.

Քերականութիւն գաղղերէն 3 հտք. (1844—75):

Խօսք վասն հայրենասիրութեան (1849—64):

Պատմ. քաղաքականութեան ներուպական տէրութեանց 4 հատոր (1856—60):

Մարտիրոս Լուսեռի վարուց... պատմութիւն (1850):

Բարդական վէպեր (1850—57):

Գիտութիւն տէրութեանց կամ վիճակագրութիւն (1847):

Դաստիարակ մանկանց (1851):

Մեծն Ներսէս (1851):

Միջոցեան Մանուկ Պէշ (1852):

Ժաղիկ Ս. Գրոց (Գ. տպ. (1863—90):

Ուսումն ֓իլիսոփայութեան կրօնի (1885):

Հետազոտութիւնք նախնեաց ուսմկորէնի (1897):

Հուսարձակ տետրներ, Աղօթագիրք եւն եւն:

սիրութիւնները, նոյնպէս հայ բժշկարանաց եւ հայ տաղաշափութեան նկատմամբ հետազոտութիւնները, Դեռ քանի մը օր յառաջ վերջացուցած էր այս ուսումնասիրութեանց առաջին եւ երկրորդ հատորներն եւ յանձնած տպարանագետ Վարդապետին, յառաջաբանը, Խոփանալով որ ի մօտոյ կու տայ միւս հատորներու պատրաստ ձեռագիր մասն ալ... Սակայն այս անգամ խոստմանը՝ խոստմանգլանց պիտի գտնուէր — յանգէտս, վասն զի հնչած էր անանկալ՝ իւր մահուան ժամը... Ժերունի՝ բայց առոյգ էր, եւ կինացը մէջ երկու անգամ միայն ծանրապէս հիւանդացած, նախ 1891ին, եւ — — 1897 Թուեռար 24ին... եւ 26ին աւանդած էր արպէն իւր հոգին Արարչին ձեռքը։

Թերեւս տեղս յարմար չէ իրօսելու իւր ներքին եւ արտաքին առաքինութեանց մասին, բայց այսպիսի գոնէ ներուի մեղի, թէ այս գրական վաստակաւորն երկու գլխաւոր զբաղում ունէր, աղօթք եւ գրականութիւն. գեղեցիկ զարդեր անտարակոյս՝ եկեղեցականի։

Վիկնական Միխիթարեան Միաբանութիւնը կ'ողբայ այսօր իւր Ծերունի մէկ անդամին եւ իւր — Ասպետ Աթոռակալին մահը, իսկ «Հանդէս Ամսօրեայի», յմագրութիւնը կ'ողբայ նոյնպէս իւր գրասէր ու գործունեայ մէկ աշխատակցին կորուստը։ Հայ գրականութեան ամուլ ժամանակիս մէջ եթէ ամէն մի գրասէր հայու կորուստն աւաղելի է, առաւել եւս աւաղելի է յմագրութեան՝ եւ այս անխոնջ Ծերունին ճանցող բազմաթիւ ծանօթներու համար, չ. Ղ. Վ. Թովմանեանի մը մահը։ Թանձեցինք զինքը հողին, կանգնեցինք շիրմին վրայ իւր գրական երկասիրութիւններն իբր լուսատու ջահեր — ուսումնասիրութեան, եւ բարի վայրէ՛ իբր օրինակ նորարոյս Ղեւոնդներու։

«Միաբանութիւնս, գրքերս», եղան իւր վերջին խօսքերը։ «Միաբանութիւնդ եւ — գրքերդ» պիտի յիշեն զքեզ, ո՛վ Հ. Ղեւոնդիէ, իբր պատուաբեր անդամ՝ Վիկնական Ուխտին եւ հայ գրականութեան անխոնջ վաստակաւոր։

Հ. Գ. Մին.

